

E-KULTUROLOĢIJA

Andrejs Mūrnieks

Kulturoloģija vidusskolā

8. temats

Kultūras funkcijas
Tradicionālā kultūra

Kultūras funkcijas

- Pārmantot tradīcijas, saglabāt un aktualizēt pagātnes mantojumu (konservatīvā un informācijas nodošanas funkcija)
- Pārveidot, attīstīt, izzināt, radīt jauno (radošā, novatoriskā funkcija)
- Vienot, saliedēt sabiedrību, palīdzēt iekļauties tajā (socializējošā funkcija)
- Novērtēt, piedāvāt kritērijus, sakārtot vērtības, atrast jēgu (aksioloģiskā funkcija)

Visas minētās funkcijas ir cieši saistītas.

Tradīcijas un paražas

Jēdziens – **tradīcijas** – cēlies no latīņu vārda vārda *traditio*, kas nozīmē “nodot citam, pārmantot”. To var lietot dažādās nozīmēs.

Paražas balstās paradumos, ko viena paaudze nodod nākamajai, parasti mutvārdos. Piemēram, mēs varam runāt par paražu sūtīt apsveikumus svētkos.

Paražu komplekss ir, piemēram, Ziemassvētku **tradīcija**. Reliģijās ir izveidojušies virzieni (konfesijas, baznīcas), kuriem ir kopīga vēsture, paražas un kopīga mācība. Piemēram, var runāt par sufistu tradīcijām islāmā vai luterāņu tradīcijām kristietībā.

Teorētiskā līmenī tradīcijas var uztvert kā informāciju, kas ir nonākusi tagadnē no pagātnes, sociālā un simboliskā kontekstā. Tradīcijas tāpat ir īpašas fundamentālās paražas, kas tiek saglabātas un atkārtotas ilgstošā laika periodā.

Tradicionālā Lieldienu kulteņa gatavošana
Anglijā

Tradicionālā kultūra un cilvēces attīstība

- Kultūra spēj pastāvēt vienīgi tad, ja nākamās paaudzes pārņem (vismaz daļēji) iepriekšējo paaudžu mantojumu. Tas notiek ar dažādu tradīciju palīdzību. Tomēr kultūras atšķiras ar attieksmi pret tradīcijām un ar to, cik daudz no tradīcijas pieņemts mainīt.
- Pēc neolīta apvērsuma saimniekošanā kultūras attīstījās atšķirīgos tempos. Civilizācijās notika lēcienveida pāreja uz ražojošu, kārtu sabiedrību, kurā būtiska nozīme bija valstij un reliģijai. Dažās civilizācijās pēc attīstības periodiem sekoja apstāšanās, stagnācija vai noriets. Arī civilizācijās bija sabiedrības daļas, kuru kultūra mainījās mazāk, citu - vairāk.

Tautas vairākuma kultūra visās senatnes sabiedrībās (izņemot mūsdienu) bija mazmainīga; tai raksturīga orientācija uz tradīciju saglabāšanu. Šādu kultūras tipu mēdz saukt par tradicionālo.

Tradicionālā kultūra - I

- Balstīta etniskās tradīcijās (noturīgās, mazmainīgās, ilglaicīgās – gadsimtu senās).
- Tradicionālās sabiedrības pastāvēšanas pamatā – eksistences pamatlīdzekļu nodrošināšana.
- Laika gaitā tradicionālā kultūra pieņem līdzās esošo kultūru elementus.
- Tradicionālā kultūra mūsdienās pastāv līdztekus modernajai un postmodernajai – nomaļās vietās, nelielās sabiedrībās (etniskās kopienās); tā vairs nav tautas vairākuma kultūra.
- Mūsdienu sabiedrībā tradicionālā kultūra kļūst par elitāru aizraušanos – intelektuālajai elitei, māksliniekiem, meklētājiem, dažkārt par savdabīgu subkultūru vai par protesta formu oficiālās kultūras krīzes situācijā.

Tradicionālā kultūra - II

- Kultūra, kas apvieno kādu cilvēku grupu ar tradīcijās balstītu dzīves veidu.

Dalībnieki. Kas ir iesaistīti tradicionālajā(s) kultūrā(s)?

Agrāk – tradicionālā kultūra aptvēra lielāko tautas daļu, mūsdienās – nelielas kopienas, ciltis, etniskas grupas.

Nodarbošanās. Ar ko pamatā nodarbojas tradicionālajā(s) kultūrā(s) iesaistītie?

Parasti – ar eksistences pamatlīdzekļu nodrošināšanu – zemkopību, lopkopību, zvejniecību, vākšanu, medīšanu.

Teritorija. Kādās teritorijās pastāv tradicionālā(s) kultūra(s)?

Parasti – tradicionālā kultūra saistās ar laukiem, mūsdienās – tā pastāv nomaļās vietās, kuras maz skārusi civilizācija.

Laiks. Cik ilgi eksistē tradicionālā(s) kultūra(s)?

Tradicionālā kultūra saistās ar tradīcijām un paražām, kas mērāmas vairākās paaudzēs un gadu simtos, dažkārt – pat gadu tūkstošos.

Tradicionālās kultūras īpatnības I

- **Kādi principi dominē tradicionālajā kultūrā?**
  - 1) Kolektīvisms, līdzdalība (kolektīvais svarīgāks par individuālo, vispārējais – par atsevišķo; nav malā stāvētāju, visi piedalās, bet katram ir sava loma);
  - 2) Paaudžu kopība un hierarhija (visas paaudzes parasti dzīvo kopā; eksistē sabiedrības un paaudžu hierarhija: vecākie ir cienījamāki; jaunie pārņem tradīciju no vecajiem tiešā kontaktā, nevis pastarpināti);
  - 3) Sinkrētisms (dažādu cilvēka darbības jomu – darbu, reliģijas, svētku, mākslas – saistība, nav striktu robežu starp tām, atšķirības sapludinātas);

Tradicionālās kultūras īpatnības II

- **Kādi principi dominē tradicionālajā kultūrā?**
- 4) Konservatīvisms (paraugs tiek meklēts pagātnē, tradīcija atkārtoti agrāk atrasto ideālu, normu; novatorisms – parasti iespējams tikai tradīcijas ietvaros);
  - 5) Cikliskums, paredzamība (cilvēks dzīvo līdzīgi gada laikiem, dabas cikliem, darba cikliem; viss dzīvē jau iepriekš zināms; nav nejaušību; nejaušais un atšķirīgais tiek noraidīts, ignorēts, aizmirsts vai pārvērsts mītā; dzīve drīzāk veido cilvēku, nekā cilvēks dzīvi);
  - 6) Sava pasaules interpretācija (kosmoloģija), kas parasti balstās **mītā** (tā var būt neartikulēta, bet caurauž vērtību sistēmu un pamato uzvedības modeli, dod orientāciju telpā, centra un perifērijas pretstatu, nosaka svētā (sagrālā) un ikdienišķā (profānā) attiecības).

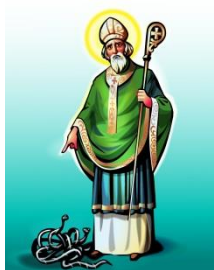
Tradicionālā kultūra un klasiskā (elitārā) kultūra

- Pasaules civilizācijās tradicionālā kultūra pastāv līdztekus elitārajai (“klasiskajai”, augšslāņu, galma vai salonu kultūrai)
- “Klasiskā” kultūrā dažkārt izmanto tradicionālās kultūras elementus (mākslā, apģērbā, nacionālās identitātes apzināšanā)
- Tradicionālā kultūra mijiedarbojas ar civilizāciju elites kultūru, taču saglabā arī savas īpatnības un savdabību

Kultūras stratifikācija Eiropas civilizācijā (sākot ar viduslaikiem)

- Reliģiskā (***sakrālā***) – dievnamos, klosteros

Garīdznieki

- Tautas (***tradicionālā***) – laukos

Zemnieki/lopkopji/
zvejnieki/mednieki

- Galma (***klasiskā***) – pilīs, galmos, salonos

Augstmaņi (vēlāk – intelektuāļi)

- Pilsētu (***masu kultūra***) – pilsētās

Pilsētnieki: amatnieki,
tirgotāji, strādnieki

Orientācija laikā dažāda tipa kultūrās

- **Tradicionālā kultūra**

Ideāli - pagātnē

- **Klasiskā kultūra**

Sasaiste starp laikiem:

pagātne/tagadne/nākotne

- **Modernā kultūra**

Ideāli - nākotnē (pasaulīgas utopijas)

- **Postmodernisms**

Jēga tikai tagadnei, kurā

viss iespējams

(kaleidoskops,

spēle)

Attieksme pret tradicionālo kultūru

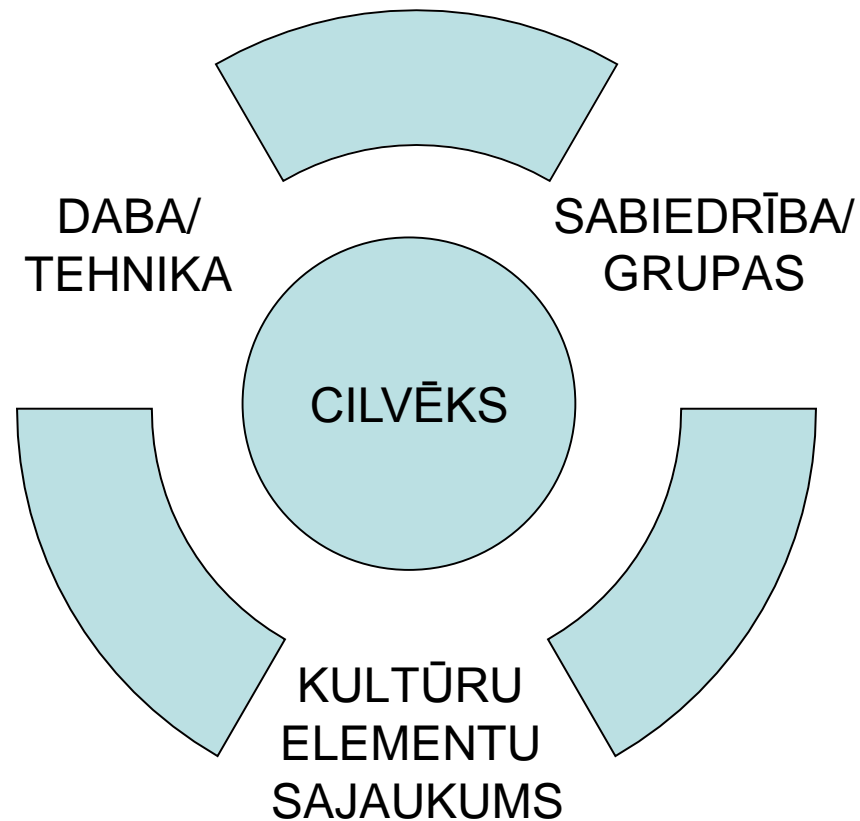
- Interese par vienkāršās tautas kultūru pieauga 19. gs. romantisma ietekmē. Tautas mantojumu sāka saukt par **folkloru**. Tā kā 20. gs. lielākā daļa tautas šo mantojumu bija aizmirsusi vai neizmantoja, tad folkloras vietā tagad runā par tradicionālo kultūru.
- Mūsdienās ar jēdzienu tradicionālā kultūra mēdz arī apzīmēt visas kultūras, kas nepieder pie modernās rietumu kultūras.
- Paplašinātais tradicionālās kultūras jēdziens tādā gadījumā aptver gan cilšu sabiedrību, gan seno un austrumu sabiedrību kultūras, gan “klasisko” Rietumu kultūru līdz modernizācijas sākumiem (19.gs. beigas un 20. gs.).
- Mūsdienās tradicionālisms atkal nāk modē, taču epizodiska aizraušanās ar tradīcijām un folkloru, nemaina postmodernās kultūras raksturu, tradīciju uztver kā kārtējo spēli vai modi.

Tradicionālā un modernā sabiedrība

Tradicionālajai sabiedrībai raksturīga reliģiozitāte, cikliskums attīstībā, kolektīvisms, agrārā, pirmsindustriālā ekonomika, orientācija uz garīgām nevis instrumentālām vērtībām, varai autoritārs raksturs, ekonomikas mērķis - apmierināt pašreizējas vajadzības, orientācija uz pasaules uzskata jautājumiem, nevis uz zinātnisku izziņu (ja zinātne arī ir (senatnes un austrumu kultūrās), tad tā risina vai nu praktiskas problēmas, vai kalpo elites izklaidei).

Modernajai sabiedrībai raksturīgs jauninājumu pārsvars pār tradīcijām, pieaugošs attīstības temps, sabiedrībai laicīgs raksturs, individuālisms, dominē instrumentālas vērtības, industrializācija ekonomikā, spēja ražot ne tikai ikdienas vajadzībām, bet nākotnei, priekšroka eksaktām zinātnēm un tehnoloģijām (nevis pasaules uzskata jautājumiem).

Trīs cilvēka esamības dimensijas (mūsdienās)

Paldies par uzmanību

Jautājumi diskusijai, uzdevumi

- Kuras cilšu sabiedrību kultūras īpatnības mūsdienās izraisa pret tām simpātijas? Kāpēc?
- Kāda nozīme sabiedrības pastāvēšanā ir tradīcijām un kāda inovācijām (jauninājumiem)?
- Vai ir iespējama sabiedrība, kurā mainās viss (/nemainās nekas)?
- Kāda ir Latvijas sabiedrība: vairāk orientēta uz tradīcijām vai uz pārmaiņām, jauninājumiem?
- Izvēlaties no E. Virzas romāna “Straumēni” pa vienam atbilstošam teikumam, kas raksturotu katru no tradicionālās kultūras īpatnībām (sk. 6. un 7. slaidu)! Kādas sajūtas pārņem mūsdienās lasot šo romānu?